

Beelden van prostituees. De discursieve strijd om de subjectpositie

Nico Carpentier

SAMENVATTING

Aan de hand van het conceptueel kader van de discourestheorie van Laclau en Mouffe en een literatuuronderzoek over prostitutie wordt de articulatie van de verschillende identiteiten van de prostituee geanalyseerd, met als uitgangspunt de antagonistische relatie tussen de prostituee als object en de prostituee als subject. Uit de toetsing van deze macrocontext aan de microcontext van 319 artikels uit vijf Vlaamse kranten blijkt de hegemonie van een objectgericht discours. Het belangrijkste knooppunt van dit discours - slachtofferschap - is gekoppeld aan een keten van equivalente identiteiten waarbij de prostituee illegaal, vreemd of deviant is, geabstraheerd wordt tot beleidsobject, en anoniem en onmondig blijft.

Verwijzingen naar knooppunten binnen het subject-gerichte discours zoals zelfbeschikkingsrecht en prostitutie als arbeid zijn uiterst zeldzaam.

Sleutelwoorden: discourestheorie, inhoudsanalyse, prostitutie, object/subject-relaties, hegemonie

Prostitutie fascineert. Het is een sociaal fenomeen met vele gezichten, dat gekoppeld is aan een (meestal toch) intermenselijke activiteit die in de westerse cultuur als een essentieel onderdeel van het mens-zijn wordt geïnterpreteerd: seks. Zoals Foucault (1984) mooi argumenteerde in het eerste deel van zijn geschiedenis van de seksualiteit, kunnen we over deze intermenselijke activiteit nauwelijks zwijgen. Seks is ons permanente geheim, waarover we steeds moeten praten (Karskens, 1986: 155).

Ook de media zijn onderhevig aan deze fascinatie en schrijven/praten vaak over seks en prostitutie. Hun fascinatie is echter niet vrijblijvend. Media spelen immers in de constructie van betekenis en sociale realiteit een specifieke rol. Ze weerspiegelen de bestaande maatschappelijke discourses, die ze aan hun lezers, kijkers of luisteraars aanbieden, waarbij bepaalde betekenissen en identiteiten meer of minder aan bod (kunnen of mogen) komen en hierdoor versterkt of afgezwakt zullen worden. Het is hierbij wel belangrijk op te merken dat de lezers, kijkers of luisteraars - door de interpretaties die ze zelf geven - ook een bijdrage leveren in de constructie van de eigen sociale

realiteit, dit in interactie met de symbolische constructies die de media leveren. Zij zijn dus niet weerloos overgeleverd aan de media (McQuail, 1987: 331).

De dualiteit tussen weerspiegelen en vervormen noopt tot een even duale analyse van het mediadiscours over het fenomeen prostitutie, en meer specifiek over de identiteit van de prostituee,¹ het aandachtspunt van dit artikel. Vandaar dat hier gekozen wordt om aan de hand van het conceptueel kader van de discoursstheorie van Laclau en Mouffe en een literatuuronderzoek over prostitutie eerst een beeld te geven van de macrocontext in verband met de verschillende identiteiten van de prostituee en hun onderlinge articulatie. In een tweede stap wordt door middel van een (voornamelijk) kwantitatieve inhoudsanalyse nagegaan hoe en in welke mate deze verschillende identiteiten in de microcontext van 319 artikels uit vijf Vlaamse kranten aanwezig zijn. De doelstelling en basishypothese van dit artikel is om na te gaan of de - op basis van de in de volgende paragraaf voorspelde - hegemonie van het object-gerichte discours ook in deze krantenartikels aanwezig is.

Door middel van deze werkwijze wordt de door Fairclough (1998: 143) beschreven kritiek van Bourdieu, die de traditionele discoursanalyse het gebrek aan integratie in andere vormen van sociale analyse verwijt, vermeden.

■ DE DISCOURSTHEORIE VAN LACLAU EN MOUFFE

De term discours zelf kent een ruim gamma aan betekenissen, hetgeen bijvoorbeeld Fairclough met een opsomming van definities duidelijk maakt:

'Samples of spoken dialogue, in contrast with written text'; 'spoken and written language'; 'situational context of language usage'; 'interaction between reader, writer and text'; 'notion of genre' (for example newspaper discourse). (Fairclough, 1992: 3)

Cruciaal is het reeds vermelde onderscheid tussen de micro- en macrocontextuele benadering, waarbij in het eerste geval verwezen wordt naar onder meer sociolinguïstiek, conversatieanalyse, semiologie en tekstlinguïstiek (Van Dijk, 1988: 18-21). In de macrocontextuele benadering wordt een discours daarentegen gedefinieerd als een sociale praktijk, die onze werkelijkheid construeert. Zoals Foucault het stelde:

Discursieve praktijken [zijn] verzamelingen van anonieme en historische regels, altijd specifiek bepaald naar tijd en plaats, en die, in een bepaalde periode en binnen een sociaal, economisch, geografisch of linguïstisch gebied, het raamwerk definiëren binnen welk de enuntiatieve functies worden uitgeoefend. (Foucault, geciteerd in Merquior, 1988: 80)

De discoursstheorie van Laclau en Mouffe sluit sterk aan bij deze macrocontextuele benadering. Deze auteurs stellen dat sociale fenomenen pas hun betekenis en identiteit verkrijgen binnen een discours, dat gedefinieerd wordt als 'a structure in which meaning is constantly negotiated and constructed' (Laclau, 1988: 254). Discoursen zijn bijgevolg niet vast en gefixeerd, maar kunnen worden gheredefinieerd of gerearticuleerd. Een discours is in de discoursstheorie van Laclau en Mouffe nooit veilig voor elementen vreemd aan dat discours. Er is steeds een surplus, een overschot aan elementen, het 'field of discursivity' (Laclau & Mouffe, 1985: 112). Binnen dit veld strijden verschillende discoursen om de dominantie te verwerven - om met andere woorden hegemonisch te worden.

Discoursen zijn ook gedeeltelijk gefixeerd, de overvloed aan betekenis zou anders elke betekenis onmogelijk maken. Deze punten waar het discours wel (gedeeltelijk) gefixeerd is, noemen Laclau en Mouffe '*nodal points*' of knooppunten, naar analogie van het concept 'points de capiton' van Lacan. Deze knooppunten zijn geprivilegieerde betekenaars die de betekenis van een keten van betekenissen (of momenten) vastleggen (Laclau & Mouffe, 1985: 112).

In de discoursstheorie van Laclau en Mouffe spelen nog twee andere begrippen een sleutelrol, namelijk antagonisme en hegemonie. Traditioneel wordt antagonisme gezien als een botsing tussen sociale agenten die over een volledig uitgebouwde identiteit beschikken. Laclau en Mouffe stellen echter dat antagonisme belet dat sociale agenten deze volledig uitgebouwde identiteit kunnen bereiken. In de interpretatie van Laclau en Mouffe zit zowel een positief als een negatief element: antagonisme vormt identiteiten, maar destabiliseert ze ook. De antagonistische identiteiten hebben elkaar nodig, maar bedreigen elkaar tegelijkertijd (Howarth, 1998: 275).

Op de vraag hoe antagonismen discursief worden geconstrueerd, verwijzen Laclau en Mouffe naar de logica van de equivalentie en de creatie van equivalentieketens. In dergelijke ketens worden verschillende identiteiten aan elkaar gelijkgesteld of equivalent gemaakt, en tegenover een andere negatieve identiteit geplaatst (Howarth, 1998: 277). Laclau geeft een voorbeeld van een mogelijke equivalentieketen:

For instance, if I say that, from the point of view of the interests of the working class, liberals, conservatives, and radicals are all the same, I have transformed three elements that were different into substitutes within a chain of equivalence. (Laclau, 1988: 256)

Daarnaast onderscheiden Laclau en Mouffe ook nog een logica van het verschil, waarbij bestaande equivalentieketens worden doorbroken, en de elementen worden opgenomen in een andere discursieve orde (Howarth, 1998: 277).

Het tweede centrale begrip naast antagonisme is hegemonie; een begrip dat ontleend is aan het werk van Gramsci. Hij definieert dit begrip in functie van de vorming van evenwichten en het zoeken naar compromissen, eerder dan als dominantie. Hegemonie verwijst naar het proces waarbij een sociale groep andere groepen beïnvloedt, en compromissen afsluit in ruil voor de instemming met de autoriteit en het leiderschap van deze sociale groep (Showstack-Sasson, 1982: 13-14). Het vereist met andere woorden dat er rekening gehouden wordt met de belangen en opvattingen van groepen waarover de hegemonie uitgeoefend wordt, zodat het afsluiten van een compromis mogelijk wordt.

Howarth beschrijft de invulling van dit begrip door Laclau en Mouffe als volgt: 'hegemonic practices are an exemplary form of political articulation which involves linking together different identities into a common project' (Howarth, 1998: 279). Het doel van hegemonische projecten is om knooppunten te construeren en te stabiliseren, die de basis vormen van een sociale orde (Howarth, 1998: 280).

Hegemonische praktijken veronderstellen een open systeem waardoor articulatie mogelijk wordt. In een gesloten systeem zou er alleen sprake zijn van herhaling en kan niets gehegemoniseerd worden (Laclau & Mouffe, 1985: 134). Loutere articulatie is echter niet voldoende om van hegemonie te kunnen spreken. Volgens Laclau en Mouffe dient de articulatie tot stand te komen door een confrontatie van antagonistische, articulerende praktijken:

In other words, that hegemony should emerge in a field of criss-crossed by antagonisms and therefore suppose phenomena of equivalence and frontier effects. But, conversely, not every antagonism supposes hegemonic practices. (Laclau, 1985: 135)

■ BEELDEN VAN DE PROSTITUEE

Laclau en Mouffe pleiten vanuit hun discours-theorie - met als basis de verwerping van het essentialisme - voor de articulatie van de theoretische concepten binnen elke specifieke empirische onderzoeksvraag. Deze discours-theorie levert bijgevolg geen eenduidig theoretisch en methodologisch kader - hetgeen trouwens niet zonder kritiek is gebleven (Howarth, 1998: 290-291).

In dit onderdeel worden deze theoretische concepten aangewend om een beeld te schetsen van de verschillende discoursen omtrent identiteiten van de prostituee, met als uitgangspunt de tegenstelling tussen de prostituee als object en de prostituee als subject.

De prostituee als object

Van Mens (1992: 91) onderscheidt vijf verschillende invalshoeken in het debat over prostitutie: de prostitutie als zonde, als bron van wanorde en overlast, als bron van ziekten, als deviant gedrag en als *'uitvloeier van ongelijke sekseverhoudingen'*. Deze verschillende invalshoeken vallen samen met het discours over de prostituee waarbij zij (in meer of mindere mate) gezien wordt als zondaar, als echtbreekster, als verleidster, als een moreel verderfelijk persoon, als crimineel, als verslaafde, als rustverstoorder, als oorzaak van maatschappelijke destabilisatie, als infectiebron, als gestoorde vrouw, als deviant persoon, als nymfomaan, als een frigide vrouw, als lesbische vrouw, als (lust)object, als onderdrukte vrouw en als slachtoffer.

Het discours over de prostituee als object is nauw verweven met een groot aantal momenten uit deze beeldenreeks. De rode draad hierbij is dat de prostituee gezien wordt als een anoniem onderdeel van een abstract verschijnsel, dat op een aantal vlakken maatschappelijke onrust en destabilisatie veroorzaakt. De menselijke en individuele aspecten van de prostituee verdwijnen naar de achtergrond.

Bij de momenten waar toch een individuele component aanwezig is, kunnen twee groepen onderscheiden worden. In een eerste groep momenten wordt dit individuele aspect verbonden met een maatschappelijke veroordeling, waardoor de prostituee door een stigmatiseringsproces geobjectiveerd wordt. Zij staat buiten de samenleving, omdat ze die samenleving ondermijnt of omdat ze abnormaal is. Dit sluit nauw aan bij het beeld van de prostituee als deviant en crimineel persoon. In een tweede groep wordt haar individualiteit verbonden met onvrijheid. De prostituee is geen volwaardig subject, omdat ze verhinderd wordt haar keuzevrijheid uit te oefenen. In een deel van de feministische analyses wordt ze bijvoorbeeld gepercipieerd als een onderdrukte vrouw, die medeplichtig is aan het instandhouden van de seksuele ongelijkheid tussen man en vrouw: 'What is wrong with prostitution is [...] that it is servicing of men's sexual needs under capitalist and patriarchal conditions' (Overall, 1992: 724). Anderen zien haar voornamelijk als slachtoffer van armoede of fysieke dwang, waardoor haar keuzevrijheid beknot wordt. Ook in deze betekenissen wordt de prostituee geobjectiveerd.

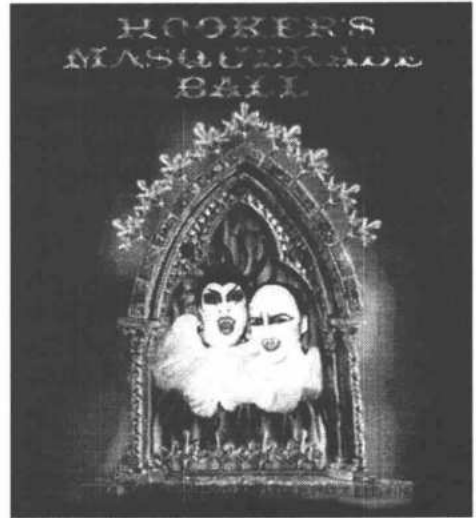
Niet al deze identiteiten zijn op alle tijdstippen even belangrijk of even sterk aanwezig. Sommige momenten worden door het courante discours min of meer losgelaten - zoals bijvoorbeeld de prostituee als zondige vrouw, andere momenten verwerven de status van knooppunt. Binnen dit object-gerichte discours zijn in de jaren '80 twee gebeurtenissen en hun articulatie van groot belang geweest in de constructie van de object-gerichte identiteit van de prostituee. Ten eerste zorgde het verschijnen van aids voor hernieuwde aan-

dacht voor het knooppunt van de prostituee als infectiebron. Deze nieuwe infectieziekte zorgde - mede onder invloed van grimmige voorspellingen - voor een grote maatschappelijke mobilisatie (Mooij, 1993: 212). In een eerste periode na de ontdekking van HIV en aids, waarbij vooral gedacht werd in termen van risicogroepen, kregen niet alleen homo- en biseksuele mannen en injecterende druggebruikers, maar ook prostituees dit etiket opgekleefd (Knops, 1996: 66). De redenering dat de veelvuldige seksuele contacten van prostituees een theoretisch risico voor de volksgezondheid inhielden, bracht de overheid tot het subsidiëren van epidemiologisch onderzoek en van preventieactiviteiten van organisaties zoals Payoke, Pasop, Adzon, Espace P en Vikina (nu Stiep). Nadat uit het epidemiologisch onderzoek bleek dat slechts 1% van de Belgisch-Europese, niet-injecterende prostituees effectief besmet was met HIV (Mak, 1996), verminderde de rol van het knooppunt 'infectiebron'.

De publicatie in 1992 van het boek van De Stoop (1993) over vrouwenhandel leidde tot de opkomst van een nieuw knooppunt binnen dit object-gerichte discours, namelijk 'het discours over de prostituee als slachtoffer van de mensenhandel'. Naar aanleiding van het boek van De Stoop startte in oktober 1992 een parlementaire onderzoekscommissie onder grote mediabelangstelling haar werkzaamheden, die in maart 1994 resulteerden in een eindrapport. Een nieuwe wet gericht tegen de mensenhandel dateert van 13 april 1995 (Praats, 1996: 2).² Het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding werd belast met het 'bevorderen, coördineren en het opvolgen van het beleid van de regering inzake deze problematiek' (Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 1997: 5) en sommige organisaties zoals Payoke werd de mogelijkheid verleend tot burgerlijke partijstelling in processen van mensenhandel. Ook maakte de overheid fondsen vrij voor organisaties als Payoke-Asmodee, Pag-Asa en Sürya, met de bedoeling hulp te verlenen aan de slachtoffers van mensenhandel.

De prostituee als subject

Tegenover dit object-gerichte discours, met zijn twee belangrijke knooppunten rond infectiebron en slachtofferschap, kan een subject-gericht discours geplaatst worden. Vanwesenbeeck bijvoorbeeld wijst erop dat - zonder de gedwongen prostitutie uit het oog te verliezen - de object-gerichte identiteiten van de prostituee genuanceerd of tenminste aangevuld dienen te worden. Getuigen van een dergelijk emancipatiedenken zijn de verschillende (zelf-) organisaties van (en met) prostituees die - *'voor het eerst in de lange geschiedenis van de prostitutie'* (Van Mens, 1992: 92) - in de jaren '70 zijn ontstaan:

Hookers Ball 1997 (Coyote, 1998)

- Call Off Your Old Tired Ethics (Coyote) in 1973 in de US (Weitzer, 1991).
- English Collective of Prostitutes (ECP) in 1975 in het UK (English Collective of Prostitutes, 1997).
- Canadian Organization for the Rights of Prostitutes (CORP) in 1983 (Commercial Sex Information Service, 1998).
- Rode Draad in 1985 in Nederland (Van Mens, 1992).

Het Amerikaanse Coyote heeft hier een niet onbelangrijke voortrekkersrol gespeeld: door de jaarlijkse organisatie van de 'Annual Hookers Convention' en het 'Hookers Ball' slaagden zij erin om aanzienlijke persbelangstelling uit te lokken (Jennes, 1990: 409) en de prostituee als subject voor het voetlicht te plaatsen:

Coyote weet de aanwezigheid van de pers te benutten om de eigen definitie van prostitutie en prostituees voor het voetlicht te brengen. De verslaggevers schrijven opgetogen over 'de nieuwe prostituee', een type dat zich kenmerkt door strijdvaardigheid, zelfbewustheid en trots op het vak dat zij beoefent. (Van der Poel, 1994: 54)

Ook O'Neill onderstreept het belang van de congressen en conferenties van prostituees: over het '*European Whores Congress*', dat in 1991 in Frankfurt am Main doorging, schrijft ze:

The women at the congress were strong and articulate, demanding the decriminalisation of prostitution and the same rights, civil liberties and rights to human dignity as other workers. (O'Neill, 1997: 27)

Een derde voorbeeld is de campagne van de English Collective of Prostitutes, die in 1992 in London werd gevoerd aan de hand van vier assertieve basisslogans:

1. No-one screws more prostitutes than the government. In 1990 prostitutes were fined £1/2 million.
2. What's the difference between a phone company and a prostitute? One charges 48p per min for sex, the other one gets charged in court.
3. Practising safe sex can get you arrested. Prostitutes are arrested for carrying condoms.
4. What do you call men who take money from prostitutes? Magistrates. (English Collective of Prostitutes, 1997: 102)

In dit discours biedt 'sekswerk' - zoals prostitutie hier genoemd wordt - ook een mogelijkheid tot financiële, seksuele en emotionele bevrijding van vrouwen. Niet enkel armoede kan een reden zijn om in de prostitutie te gaan, maar ook het streven naar onafhankelijkheid, financiële autonomie of seksuele zelfbepaling (Vanwesenbeek, 1991). Prostitutie kan vrouwen een zekere mate van autonomie en een redelijke levensstandaard bieden, in combinatie met kortere werktijden. Brock en Stephen illustreren dit op een vrij provocatieve wijze met de volgende stelling: 'Is offering 30 minutes of sex for, say \$80 really more awful than working for 8 hours in a sweatshop and earning \$4.50 an hour? Some of us don't think so' (Brock & Stephen, geciteerd in Overall, 1992: 715-716).

Dit subject-gerichte discours heeft twee knooppunten, die bijvoorbeeld duidelijk terug te vinden zijn in het programma van Coyote: 'de herdefiniëring van prostitutie als werk' en 'de klemtoon op het zelfbeschikkingsrecht'. Het knooppunt rond prostitutie als werk wordt ondersteund door momenten zoals professionaliteit, kwaliteitsvolle dienstverlening en arbeidsethos. Zoals Scambler stelt:

For many women sex workers 'being a prostitute' is not in itself shameful. They do not accept, even if they are not impervious to, society's ubiquitous cultural norms around (hetero-)sexual relations. Often they have their own sub-cultural, or counter-cultural notions of honour/dishonour. These may be related to distinctions between 'good whores' and 'bad whores'. Good whores are variously defined as women who maintain a code of fair work, ask for money in advance, leave their clients feeling satisfied, use healthy practices like washing clients and insisting on condoms, remain emotionally (and sexually) detached, never provide services not negotiated beforehand, and warn other women about dangerous or unreliable clients. (Scambler, 1997: 109)

Dit knooppunt wordt ook negatief gearticuleerd, door het af te zetten tegenover stigmatisering en criminalisering: '[...] prostitution is work, and the

master concept of work should replace the master concept of crime as the fundamental stance of society toward prostitution' (Jennes, 1990: 405).

Het zelfbeschikkingsrecht verwijst ten eerste naar de mogelijkheid om een keuze te maken voor het uitoefenen van het prostitutieberoep. Weitzer beschrijft het standpunt van Coyote als volgt: 'Coyote insists that prostitutes have basic rights to occupational choice and sexual self-determination' (Weitzer, 1991: 24).

Een tweede moment van dit knooppunt is het pleidooi voor de burgerrechten van prostituees (Jennes, 1990: 406-407), in combinatie met de decriminalisering en destigmatisering van het prostitutieberoep (O'Neill, 1997: 4).

Antagonistische identiteiten en de hegemonie van het objectgerichte discours

Het subject- en het objectgerichte discours, met als respectieve knooppunten professionaliteit en zelfbeschikking enerzijds en slachtofferschap anderzijds, kunnen in het kader van de discours Theorie van Laclau en Mouffe gezien worden als antagonistisch. Op het niveau van de prostituees zelf vertalen deze knooppunten zich door een onderscheid te maken tussen een 'goede prostituee' en een 'slechte prostituee' (Scambler, 1997), waardoor het antagonistische karakter van deze identiteiten bevestigd wordt: het is immers niet mogelijk zichzelf een 'goede prostituee' te vinden zonder het besef dat er 'slechte prostituees' bestaan. Vanuit het standpunt van de slachtoffers van de vrouwenhandel wordt dit onderscheid anders ingevuld, maar blijft het antagonistisch van aard. In dit standpunt wordt een onderscheid gemaakt tussen de 'echte prostituee' en de 'prostituee die gedwongen werd'.

Op het niveau van de organisaties die werkzaam zijn op het terrein van de prostitutie, is de gevoeligheid voor deze discourses ook aanwezig. Het onderstaande fragment van Payoke, een organisatie die de belangen van prostituees behartigt, maar ook actief is in de bestrijding van de mensenhandel en (zelfs) gerechtigd is tot burgerlijke partijstelling, illustreert dit:

Dat er veel aandacht is voor het verschijnsel vrouwenhandel in de pers is positief. Maar nog al te vaak worden er verkeerde linken gelegd. Slachtoffers van vrouwenhandel noemt men prostituees, dit is een stigmatisering. Slachtoffers van vrouwenhandel zijn geen prostituees. Sommige vrouwen zijn in een situatie verzeild geraakt waarin ze niet anders konden dan seksuele diensten verlenen. Daarentegen zien we een groeiende groep van slachtoffers van mensenhandel die in andere sectoren terechtkomen: als dienstmeisje, als au-pair, in een schijnhuwelijk, ... (Payoke, 1997: 94)

Ook hier wordt het onderscheid echt/onecht aan de definitie van 'prostitutee' gehecht, in combinatie met een verruiming van de definitie van slachtoffers van de mensenhandel naar andere niet prostitutie-gebonden sectoren.

Het bovenstaande citaat van Payoke verwijst impliciet naar de hegemonie van het object-gerichte discours. De belangenverdedigers en zelforganisaties van prostituees - en de prostituees zelf - zijn er niet echt in geslaagd om het subject-gerichte discours ingang te doen vinden. Weitzer (1991) spreekt van 'the failure of a movement'.

De meeste auteurs verwijzen bij de bespreking van het dominante beeld van de prostitutee naar het stigma dat met dit beroep gepaard gaat en dat een bijna onoverbrugbare hindernis opwerpt voor het subject-gerichte discours (bijvoorbeeld O'Neill, 1997: 3). Reanda (1991: 203) stelt bijvoorbeeld dat de vooroordelen tegenover de prostitutee quasi universeel zijn: 'few words carry the same amount of contempt and loathing as 'whore' and its equivalent in any language'. In een onderzoek naar een aantal mechanismen die bijdragen aan de subjectivering van prostituees, concludeert Vanwesenbeek dat prostitutie vrouwen weliswaar de mogelijkheid biedt om zichzelf als subject te ervaren, maar dat dit onder de huidige omstandigheden niet op grote schaal voorkomt. Zij kan alleen maar de hoop uitspreken om bij prostituees: 'meer dan op hun object-zijn, de nadruk te leggen op hun subject-zijn [...] en om meer dan aan hun slachtofferstatus, stem te geven aan hun kracht' (Vanwesenbeek, 1994: 387).

■ METHODOLOGIE

De basis van het empirisch luik wordt geleverd door een onderzoek dat in 1996 van start ging aan het Departement Politieke en Sociale Wetenschappen van de UIA in opdracht van de vzw Payoke (Carpentier, 1997).³ Naast een bevraging bij de Antwerpse prostituees werd ook een analyse uitgevoerd naar de beeldvorming van prostituees in de Vlaamse pers in de periode 1995-1996. Deze inhoudsanalyse werd aangevuld met een beperkte bevraging van de journalisten die deze artikels hadden geschreven.

Krantenartikels verschenen van januari 1995 tot juni 1996

Voor de inhoudsanalyse van prostitutie-krantenartikels - verschenen in de periode van januari 1995 tot juni 1996 - werd een beroep gedaan op het krantenarchief van Payoke. Dat archief bevatte voor deze periode 349 krantenartikels over prostitutie uit de belangrijkste Vlaamse kranten, namelijk Het Laatste Nieuws, De Nieuwe Gazet, De Gazet van Antwerpen, De Standaard, De Morgen, Het Volk en Het Nieuwsblad. Ook enkele artikels uit

Humo en radio- en televisieprogramma's maakten deel uit van het Payoke-archief. De artikels van De Nieuwe Gazet, De Gazet van Antwerpen, De Morgen, Het Volk en Het Nieuwsblad bleken het meest volledig te zijn. Om deze reden werd dan ook besloten 319 artikels van deze 5 kranten te selecteren voor de inhoudsanalyse. De intercodeur-betrouwbaarheid van deze analyse bedraagt 86.4.

Tabel 1: De geanalyseerde artikels

	De Morgen	Gazet van Antwerpen	Het Volk	Het Nieuwsblad	De Nieuwe Gazet	Totaal
	#	#	#	#	#	#
Jan '95	1	0	0	0	0	1
Feb '95	0	0	0	0	0	0
Maa '95	1	3	0	0	2	6
Apr '95	3	7	1	2	6	19
Mei '95	7	12	2	2	4	27
Juni '95	11	8	0	0	16	35
Juli '95	13	8	8	1	7	37
Aug '95	0	0	0	0	0	0
Sep '95	1	0	0	0	0	1
Okt '95	1	2	0	0	0	3
Nov '95	3	0	1	1	1	6
Dec '95	3	6	5	5	2	21
Jan '96	3	7	2	5	3	20
Feb '96	2	8	6	2	8	26
Maa '96	5	9	2	7	13	36
Apr '96	4	7	4	5	5	25
Mei '96	4	9	2	3	5	23
Juni '96	3	8	6	8	3	28
Zonder datum	2	3	0	0	0	5
Totaal	67	97	39	41	75	319

Beperkte bevraging van de betrokken journalisten

Tabel 2: Respons bevraging journalisten

Krant	Aantal
De Morgen	14
De Gazet van Antwerpen	24
Het Volk	10
Het Nieuwsblad	11
De Nieuwe Gazet	7
Aantal vragenlijsten verstuurd	66
Aantal journalisten gecontacteerd	58
Respons	10

Op basis van de 319 geselecteerde artikels werden alle namen (en afkortingen van namen) van journalisten die in de artikels voorkwamen, geïnventariseerd. 58 journalisten, die in de onderzoeksperiode tenminste één artikel in verband met prostitutie geschreven hadden, werden vervolgens schriftelijk gecontacteerd met het verzoek een half-gestructureerde vragenlijst in te vullen. De respons van dit deelonderzoek lag zoals verwacht kon worden, laag. Journalisten zijn net zoals prostituees een moeilijk bevragebare doelgroep (zie bijvoorbeeld Carpentier, 1997). Slechts 10 journalisten stuurden hun vragenlijst tijdig terug. De resultaten van deze bevraging kunnen bijgevolg alleen maar indicatief en illustratief geïnterpreteerd worden. Van enige representativiteit kan geen sprake zijn.

■ VIJF VLAAMSE KRANTEN OVER PROSTITUTIE

De voorkeur voor onderwerpen uit de juridische en politionele sfeer

Een eerste vaststelling van de inhoudsanalyse van de krantenartikels is dat onderwerpen uit de juridische en politionele sfeer dominant zijn. Meer dan de helft van de gecodeerde fragmenten handelen over de juridische bestrafing van vrouwenhandelaars en pooiers, over prostituees die illegaal in België verblijven, over politierazzia's in het 'prostitutiemilieu', over geweld tegen prostituees en over crimineel gedrag van prostituees (zoals diefstal en druggebruik).

Tabel 3: Overzichtstabel van het voorkomen van de hoofdthema's

Thema's	Vermeldingen	
	Aantal	%
Juridisch/Criminaliteit/Ordehandhaving	683	55.6
Economisch	25	2.0
Politiek/Ruimtelijke ordening	255	20.8
Sociaal	266	21.6
Totaal	1229	100.0

Het beeld van de prostituee dat in deze artikels gehanteerd wordt, is sterk gerelateerd aan het knooppunt slachtofferschap en kan dus binnen het object-gerichte discours gesitueerd worden. Dit knooppunt wordt versterkt door het moment deviantie, waarbij de prostituee als crimineel wordt geportretteerd. Zo is er het verhaal van een prostituee die zelf geld uit de portemonnee van haar klant mag nemen, omdat de klant gehandicapt is en zijn armen niet kan gebruiken. Maar in plaats van dat te doen gaat ze er met zijn hele bezit vandoor (Gazet van Antwerpen, 26 januari 1996).

Naast de dominante juridische en politionele invalshoek is er ook aandacht voor de politieke aspecten van prostitutie. Dit aspect wordt hoofdzakelijk ingevuld door een debat over gedoogzones, door de beschrijving van het afschrikingsbeleid van overheid én buurtbewoners, en door de discussie over een nieuw Antwerps eroscentrum. De prostituees zelf komen hier zelden aan bod, tenzij het gaat over de hinder die ze voor de buurt veroorzaken. Ook dit tweede onderdeel sluit aan bij het object-gerichte discours, aangezien de identiteit van prostituees hier ingevuld wordt als een abstract en anoniem geheel dat gearticuleerd wordt met het deviantie-moment: prostituees moeten afgeschrikt of ten hoogste worden gedoogd.

Het derde belangrijke domein is de sociale invalshoek. Belangrijk is hier de klemtoon op gezondheid, illegaliteit, armoede (vaak gekoppeld aan illegaliteit) en de beleidseffecten. In het geval van het gezondheidsaspect wordt verwezen naar de prostituee als potentiële infectiebron voor aids en andere Soa's. Wel moet hierbij worden opgemerkt dat het Gents epidemiologisch researchproject - waarover ongeveer de helft van de artikels gaat - wijst op de zeer lage prevalentie van aids bij de 350 onderzochte prostituees. Maar ook hier wordt de prostituee gezien als een anoniem onderdeel van een abstract geheel. Verwijzingen naar veilige seks in het kader van een kwalitatieve dienstverlening, een gezond arbeidsethos of het belang van de prostituees om de eigen gezondheid te beschermen, ontbreken volkomen.

De artikels rond de thema's illegaliteit, armoede en beleidseffecten plaatsen de prostituees opnieuw in een slachtofferrol: in de eerste twee gevallen (illegaliteit en armoede) zijn zij slachtoffer van vrouwenhandel of van de plaatselijke economische situatie, in het derde geval (beleidseffecten) zijn ze het slachtoffer van hardhandig politieoptreden of van het wegblijven van de klanten ten gevolge van het afschrikingsbeleid. Bovendien wordt het slachtofferschap hier gearticuleerd met het discours rond illegaliteit en vreemdelingen: prostituees worden daarbij als (illegale) gelukszoekers geportretteerd.

Als de 10 journalisten gevraagd wordt naar de aanleiding van hun artikels, verwijzen zij naar onderwerpen die in de actualiteit zijn of naar nieuwe feiten. Ze volgen hierbij de klassieke criteria van nieuwsselectie (zie Servaes & Tonnaer, 1992). Een van de journalisten beantwoordt de vraag als volgt: 'Meestal een nieuw feit in de prostitutiebuurten, bijvoorbeeld een razzia, de bouw van een eroscentrum, een gewelddaad'.

Als de journalisten gevraagd wordt welke invalshoeken het meest aan bod komen in hun krant, wijzen drie journalisten op de diversiteit van de behandelde onderwerpen. Daarnaast geven de meesten een opsomming van de behandelde invalshoeken. Als de categorieën van de geanalyseerde artikels gebruikt worden, valt ook hier het overwicht van de juridische en politieke thema's op. Wel is het aandeel van de eerder sociale thema's naar verhouding groter.

Tabel 4: Invalshoeken

Thema's	Aantal vermeldingen
Juridisch/Criminaliteit/Ordehandhaving	10
Economisch	0
Politiek/Ruimtelijke ordening	1
Sociaal	7
Totaal	18

Wie komt aan het woord?

In deze analyse is vertrokken van de vraag op welke manier en in welke mate de verschillende actoren in de geanalyseerde artikels aan het woord komen. In deze analyse onderscheiden we drie vormen waarop personen of organisaties aan het woord komen: citaten, parafraseringen en beschrijvingen van een standpunt.

- In een citaat worden de woorden van de bron letterlijk en met aanhalingstekens weergegeven - of wordt de illusie gewekt dat de woorden van deze

persoon letterlijk weergegeven worden. Tegelijk wordt de bron duidelijk vermeld.

- In een parafrasering wordt de uitspraak van de bron minder letterlijk (en zonder aanhalingstekens) weergegeven, maar wordt de specifieke bron nog wel vermeld.
- In de beschrijving van een standpunt wordt de uitspraak niet letterlijk weergegeven, en wordt niet verwezen naar een specifieke bron, maar wel naar een geheel van actoren. Terwijl de eerste twee methoden mogelijk de anonimiteit van een bron in gevaar kunnen brengen, stelt dit probleem zich in dit geval niet.

Deze drie vormen van participatie aan de berichtgeving worden in deze analyse als actief gedefinieerd omdat de standpunten van deze groepen of individuen (relatief) rechtstreeks in de krantenartikelen terug te vinden zijn. Daarnaast wordt er in de analyse een vierde vorm van participatie betrokken:

- De mate waarin een actor of een groep deelneemt aan een gebeurtenis, zonder zelf aan het woord te komen. In deze laatste categorie is de participatie dus passief: de journalist schrijft *over* de actor, zonder dat zijn of haar standpunt in het artikel terug te vinden is.

Tabel 5: De vier analysecategorieën naar type actoren, in %

Type actoren	Actief			Passief
	Citaten	Parafrasering	Beschrijving standpunt	Beschrijving gebeurtenis
Ordehandhaving en juridische sfeer	28.9	33.1	35.2	32.2
Politieke actoren	9.5	6.0	14.8	10.4
Experten	14.6	12.3	11.1	5.7
Zakenlui	11.7	14.3	4.9	6.0
Hulpverleners en zaakwaarnemers	9.5	4.0	3.7	4.4
Buurtbewoners	11.9	19.5	17.9	6.7
Betrokkenen	11.2	8.8	8.0	32.9
Andere actoren	2.8	2.0	4.3	1.7
	N=411	N=251	N=162	N=298

In de analyse van de personen die aan het woord komen, moet op het overwicht van de actoren uit de juridische en politionele sfeer gewezen worden, zowel op actief als op passief vlak. In slechts ongeveer 10% van de gevallen komen de betrokkenen (een verzamelterm voor prostituees, klanten en pooiers) aan het woord of wordt hun standpunt weergegeven. De oproep die

Vandervorst in 1994 deed ('Als er stemmen over hoeren klinken, laat het dan stemmen van hoeren zijn' (Vandervorst, 1994: 102)), is dus nog verre van ingelost. Alleen hulpverleners en zaakwaarnemers komen nog minder aan bod.

Het tekort aan actieve aanwezigheid van prostituees in de berichtgeving wordt nog schrijnender als gelet wordt op de mate waarin *over* hen geschreven wordt. In bijna een derde van de fragmenten waar over een actor geschreven wordt - zonder naar zijn of haar standpunt te verwijzen - gaat het over de betrokkenen. In tegenstelling tot de actoren uit de juridische en politionele sfeer, is er geen evenwicht tussen actieve en passieve aanwezigheid in de berichtgeving, maar een zwaar overwicht van passieve aanwezigheid.

Ook uit dit onderdeel van de analyse blijkt dat prostituees gezien worden als een abstracte en anonieme groep, die slechts zelden zelf aan het woord komt. Prostituees worden niet geportretteerd als een groep die in staat is om voor de eigen (zelfbeschikkings-)rechten op te komen, om voor zichzelf te praten. Er wordt *over* hen gepraat.

Als de 10 journalisten gevraagd wordt wie ze in verband met prostitutie ooit geïnterviewd hebben, blijken bijna alle categorieën erg hoog te scoren: juridische actoren en betrokkenen scoren het hoogste met 9 van de 10 journalisten die ooit een interview met deze groepen hebben gedaan; hulpverleners, zaakwaarnemers en experts komen op de tweede plaats met acht vermeldingen; politieke actoren en buurtbewoners komen op de derde plaats met zeven vermeldingen. Het andere uiterste wordt gevormd door de zakenlui, die door niemand werden geïnterviewd.

Worden de journalisten (door middel van een open vraag) gevraagd wie ze bij voorkeur interviewen, dan wordt heel sterk verwezen naar de actoren uit de juridische en politionele sfeer enerzijds, en naar de betrokkenen anderzijds. Daarnaast worden ook de hulpverleners en zaakwaarnemers (waaronder tweemaal keer expliciet 'Payoke') en de buurtbewoners meer dan eens vermeld.

Als de 10 journalisten tenslotte gevraagd wordt hoe de interviews verwerkt worden in de artikels, en of zij de geïnterviewden vaak citeren, dan zeggen 9 van de 10 journalisten dat ze effectief citaten in hun artikels opnemen. 4 journalisten verwijzen wel naar de noodzaak van de toestemming van de geïnterviewde. Als zij gevraagd worden naar de reden waarom zij geïnterviewden citeren, geven zij verschillende redenen: een belangrijke reden is het vermenschelijken van de problematiek en het versterken van de geloofwaardigheid. Daarnaast zeggen drie journalisten belang te hechten aan het letterlijk weergeven van de woorden van de geïnterviewde omwille van het waarheidsgehalte van deze techniek. Eén journalist verwijst naar de afstand die door middel van een citaat gecreëerd kan worden tussen het standpunt van de geïnterviewde en de journalist.

In de zeldzame gevallen dat in de artikels verwezen wordt naar hulpverleningsorganisaties, valt het wel op dat in het merendeel van de gevallen naar Payoke verwezen wordt (55 verwijzingen in de artikels).

Andere organisaties die in de onderzochte artikels terug te vinden zijn, zijn Adzon (9 verwijzingen), Pasop (5 verwijzingen), Espace P (3 verwijzingen), Pandora (3 verwijzingen), de Rode Draad (1 verwijzing) en de Vertrouwenartscentra (1 verwijzing). In vergelijking met Payoke wordt dus in de 5 onderzochte Vlaamse kranten slechts zelden naar deze andere organisaties verwezen.

Tabel 6: Welke hulpverleningsorganisaties worden vermeld?

	Aantal vermeldingen	% zonder Payoke	% met Payoke
Payoke	55	-	71.4
VZW Adzon	9	40.9	11.7
Pasop	5	22.7	6.5
Espace P	3	13.6	3.9
Pandora	3	13.6	3.9
De Rode draad	1	4.5	1.3
Vertrouwenartscentra	1	4.5	1.3
Totaal zonder Payoke	22	100.0	-
Totaal met Payoke	77	-	100.0

Payoke kan als belangrijkste (potentiële) spreekbuis worden gezien voor prostituees. Deze organisatie ontsnapt echter ook niet aan het object-gerichte discours aangezien Payoke een dubbele rol vervult: belangenbehartiger en mede-bestrijder van mensenhandel. Deze dualiteit wordt weerspiegeld in de berichtgeving waar Payoke vermeld wordt. Naast de 'nepadressen'-zaak (waar Payoke beschuldigd werd van het leveren van valse adressen aan 'tientallen vreemdelingen'), zijn de thema's vrouwenhandel en criminaliteit enerzijds en de thema's belangenbehartiging en gedoogzone anderzijds het meest aanwezig.

Als de 10 journalisten gevraagd wordt naar hun standpunten over Payoke, zijn drie van hen het oneens met de stelling dat Payoke een professionele organisatie is. Ook drie journalisten (waarvan er twee het oneens waren met de bovenstaande stelling) vinden dat Payoke geen goede spreekbuis is voor de prostituees. Tenslotte vindt één van deze journalisten dat Payoke zich te veel met de prostituees moeit. Het merendeel van de journalisten beschouwt Payoke echter wel een professionele organisatie en een goede spreekbuis. Bovendien wordt Payoke door twee van de 10 journalisten (spontaan) vermeld als een betrouwbare bron. Eén van de journalisten schrijft dat Payoke

voor hem een goede bron is omdat 'Payoke makkelijk bereikbaar is en een goed zicht op de feiten heeft.'

Tabel 7: Inhoud vermeldingen 'Payoke'

	Vermeldingen	
	Aantallen	in %
Steun / bezoek koning	3	5.4
Kwaliteitsmerk bordelen	1	1.8
Criminaliteit	5	9.0
Gedoogzone	9	16.3
Zaak 'nepadressen'	14	25.4
Vrouwenhandel	12	21.8
Belangenbehartiging prostituees	5	9.1
Legalisatie prostitutie	2	3.6
Subsidies	1	1.8
Aids-preventie	1	1.8
Bordeeltaks	2	3.6
Totaal	55	100.0

Koosnamen en koosnaampjes voor prostituees

De verscheidenheid aan termen die voor een prostituee gebruikt wordt, is een laatste opvallende vaststelling uit de inhoudsanalyse die hier besproken wordt.

Sommige van deze termen kunnen namelijk subtiel verwijzingen inhouden naar het object-gerichte discours. Bijvoorbeeld het woord 'hoer' is niet vrij van morele connotaties, hoewel deze term niet door iedereen (even) negatief wordt ervaren. Zo gebruikt Coyote de term 'Hooker', en is er het Whore activist network (Whore activist network, 1996).

De meest frequent gebruikte termen ('prostituee' en 'vrouw') hebben deze negatieve connotatie niet (of minder), maar ook het woord 'meisjes' komt bijzonder regelmatig voor, en verwijst niet zo direct naar mondige, volwassen en onafhankelijke vrouwen.

Daarnaast moet ook gewezen worden op de volledige afwezigheid in de geanalyseerde artikels van de term 'sekswerkster', die bij uitstek gesitueerd dient te worden in het subject-gerichte discours.

Tabel 8: Termen voor prostituees

	Aantal		Aantal
Prostituee(s)	369	Barmeid(en)	4
Vrouwen	310	Straatprostituee(s)	3
Meisje(s)	276	Straatmadeliefjes	3
Hoertje(s)	63	LuxeProstituee(s)	2
(Gezelschaps-, jonge-, bar-) dame(s)	31	Luxe-hoertje(s)	2
Hoer(en)	18	Dames van lichte zeden	2
Tippelaarster	13	Tippelprostituee(s)	1
Raamprostituee(s)	10	Kinderprostituee(s)	1
Danseres, 'cabaretdanseres', 'ingeschreven karakterdanseres'	9	Homoprostituee(s)	1
Call-girls	7	Straathoertje(s)	1
Heroïnehoertje(s)	5	Vrouwtjes van plezier	1
Meisje(s) van plezier	5	Totaal	1.137

Als we de aandacht verder toespitsen op het gebruik van verkleinwoorden, dan blijkt dat er 72 keer een 'echt' verkleinwoord gebruikt wordt. 'Hoertjes' komt het meest voor. In de 89 gevallen dat de term 'hoer' gebruikt wordt, is dit 71 keer als verkleinwoord. Journalisten gebruiken dus bijna nooit de term 'hoer', wat een ander licht werpt op het pleidooi om deze term toch te gebruiken. Het gebruik van de term 'hoertje' doet afbreuk aan het beeld van de prostituee als autonoom en mondig persoon, en werkt ontmenselijkend. Terwijl 'sekswerker' als term bij uitstek van het subject-gerichte discours gezien moet worden, is de term 'hoertje' een moment uit het object-gerichte discours.

Tabel 9: Termen voor prostituees: verkleinwoorden

	Vermeldingen
Hoertje(s)	63
Heroïnehoertje(s)	5
LuxeHoertje(s)	2
Straathoertje(s)	1
Vrouwtje(s) van plezier	1
Totaal aantal vermeldingen 'hoer', inclusief verkleinwoorden	89
Meisje(s)	276
Totaal aantal vermeldingen	1.137

De term 'meisje(s)' wordt aanzienlijk meer gebruikt dan 'hoertje'. Strikt genomen is deze term natuurlijk geen verkleinwoord, maar zoals hierboven reeds

opgemerkt, roept ook deze term niet onmiddellijk het beeld op van een volwassen persoon.

Naar aanleiding van de analyse van het woordgebruik werd de 10 journalisten ook de vraag gesteld welke termen ze gebruiken om een prostituee te omschrijven. 2 journalisten zeggen alleen de term 'prostituee' te gebruiken, en een derde zegt deze term in 9 van de 10 gevallen te gebruiken, uitzonderlijk aangevuld met de term 'straatmadeliefje'. Deze persoon wijst het gebruik van de term 'hoer' expliciet af, omdat deze term 'zo denigrerend klinkt'. Een vierde journalist beantwoordt deze vraag met 'neutrale termen', zonder deze te specificeren.

Twee journalisten zeggen naast 'prostituee' ook de term 'hoer' en 'gezelschapsdame' te gebruiken.

Daarnaast zijn er drie journalisten die zeggen meerdere termen te gebruiken zoals 'tippelaarster', 'meisje', 'hoertje', 'meisjes van lichte zeden' en 'dames van plezier'. Eén van deze drie journalisten antwoordt op deze vraag 'alle toepasselijke termen', ook weer zonder te specificeren. De vaststelling dat voor prostituees verkleinwoorden gebruikt worden, wordt hier bevestigd: 3 journalisten zeggen gebruik te maken van verkleinwoorden.

Als hen gevraagd wordt naar de reden van deze woordkeuze, verwijzen de journalisten die meerdere termen gebruiken, naar het belang van taalvariatie en leesbaarheid. Andere journalisten wijzen op het belang van neutraliteit in de woordkeuze. Eén journalist die de term 'prostituee' afwisselt met 'hoer', verklaart deze keuze door te stellen: 'omdat een kat een kat heet'.

■ DISCUSSIE EN BESLUIT

Vrouwenhandel, heroïneprostitutie en kinderprostitutie zijn sociale fenomenen waarvan het bestaan niet kan en mag worden ontkend. Het boek van Chris De Stoop heeft een cruciale rol gespeeld in het ontmaskeren van een deel van de prostitutie als mensenhandel (De Stoop, 1993). Zaakwaarnemers, hulpverleners en de verschillende overheidsinstanties hebben (terecht) gereageerd op deze problematiek, en hun actieterrein gedeeltelijk aangepast. Op basis van een macrocontextuele discoursanalyse kan echter gewezen worden op het antagonistische karakter van het object- en het subject-gerichte discours, hetgeen volgens Laclau en Mouffe de bestaansvoorwaarde is voor een hegemone strijd. De eenzijdige klemtoon op fenomenen als vrouwenhandel en slachtofferschap heeft de balans ver doen doorslaan in de richting van het object-gericht discours.

Uit de microcontextuele analyse van de vijf Vlaamse kranten blijkt dat dit discours zich vooral articuleert rond het knooppunt van het slachtofferschap:⁴ de prostituee is het slachtoffer van een afschrikingsbeleid, van vrou-

wenhandel, van haar illegale situatie en van geweld. Dit knooppunt is gekoppeld aan een keten van equivalente identiteiten waarbij de prostituee deviant is, geabstraheerd wordt als object van beleid, anoniem en onmondig blijft, of een illegale/vreemde gelukszoeker is.

Daarnaast is het subject-gerichte discours over prostituees zeldzaam: prostituees komen in de berichtgeving zelf zelden aan het woord, terwijl er veel *over* hen (en niet altijd in de meest fraaie bewoordingen) geschreven wordt. Soms maakt het gekruide woord- en taalgebruik van journalisten dit alleen maar erger. Ook de hulpverleningsorganisaties en zaakwaarnemers, die als spreekbuis zouden kunnen optreden, komen weinig aan het woord, ondanks het feit dat ze als deskundig worden beschouwd. Verwijzingen naar enerzijds de prostitutie als arbeid met momenten als professionaliteit, kwalitatieve dienstverlening, sekswerk, arbeidsethos, en naar anderzijds het zelfbeschikingsrecht van prostituees, met momenten als autonomie, mondigheid en keuzevrijheid, zijn uiterst zeldzaam.

Het beeld is wel niet geheel negatief: er moet worden opgemerkt dat een organisatie als Payoke wel media-aandacht krijgt, en bovendien door het merendeel van de bevraagde journalisten als deskundig wordt beschouwd. Daarbij komt, dat deze journalisten ook expliciet melden een voorkeur te hebben om - naast de actoren uit de juridische en politionele sfeer - prostituees in de berichtgeving te betrekken.

De verantwoordelijkheid voor de hegemonie van het object-gerichte discours mag en kan niet volledig bij de pers en de journalisten in kwestie gelegd worden. Gedeeltelijk echter wel, aangezien journalisten zichzelf graag zien als neutrale 'managers in de symbolische arena' (Gans, 1980). Nieuwsmedia zijn echter geen neutrale bemiddelaars, maar (re)construeren in regel dominante discourses (Van Zoonen, 1991: 25). Deze analyse heeft aangetoond dat dit op een flagrante manier ook het geval is als het gaat over de identiteit van prostituees.

Gedeeltelijk moeten de media ook vrijgepleit worden, aangezien ze functioneren binnen een zeer specifiek kader, waar overwegingen van plaats en tijd een belangrijke rol spelen. In dit kader krijgen bijvoorbeeld institutionele bronnen een structurele voorkeur (Van Zoonen, 1991: 37). Dit is belangrijk, want:

Those in powerful or high status positions in society who offer opinions about controversial topics will have their definitions accepted, because such spokesmen are understood to have access to more accurate or more specialised information on particular topics than the majority of the population. (Hall, 1978: 58)

In plaats van de zoveelste jammerklacht over het wangedrag van de media te lanceren, is het ook mogelijk hefboomen aan te reiken om het subject-gerichte discours een kans te geven de hegemonie van het object-gerichte discours te doorbreken. Aangezien mediaorganisaties zelf onderhevig zijn aan het dominante discours, zijn hiervoor hefboomen nodig. Een van de mogelijkheden is de oprichting of ondersteuning van een zelforganisatie van prostituees, naar analogie van organisaties als Coyote, het English Collective of Prostitutes en de Rode Draad.

Een dergelijke organisatie zou enerzijds in staat kunnen zijn om de eigen thema's meer naar voor te schuiven op de media-agenda en daarbij invloed uit te oefenen op de politieke agenda, de mediaorganisaties meer te sensibiliseren voor het discours van de prostituee als de onafhankelijke, mondige vrouw, en zelf meer aanwezig te zijn in de media om dit discours te helpen versterken. Anderzijds kan een zelforganisatie van prostituees ook voldoen aan de problemen die journalisten ervaren om snel en efficiënt een woordvoerder/ster te kunnen interviewen. Het is voor journalisten immers niet altijd een eenvoudige taak om een prostituee te vinden die bereid is om haar anonimiteit op te geven en in een artikel, op radio of televisie te figureren.

Een zelforganisatie is natuurlijk niet de enige manier voor prostituees om een meer subjectgerichte identiteit te bewerkstelligen. Van der Poel (1994) verwijst in dit opzicht naar de symbolische functie van scholing voor elke beroepsgroep. Bovendien is ook de weg van zelforganisaties van prostituees een moeilijke weg, zoals de buitenlandse ervaringen meer dan voldoende hebben uitgewezen. Reeds bestaande organisaties zoals belangenbehartigers, zaakwaarnemers, hulpverleners of vakbonden kunnen echter hierbij een sleutelrol vervullen, zodat een onafhankelijke zelforganisatie op een grotere schaal dan het lokale kan ontstaan en blijven bestaan.

Op deze manier kan bijgedragen worden om, zoals Vanwesenbeeck (1994: 378) het stelde, meer de klemtoon te leggen op het subject-zijn en de kracht van prostituees, ook binnen de media.

NOTEN

- 1 In deze tekst wordt hoofdzakelijk verwezen naar prostituees en minder naar prostitués, omdat de analyse van het discours over prostitués slechts gedeeltelijk gelijkloopt met dat over prostituees.
- 2 Belgisch Staatsblad, 25/04/95, pp. 10822-10827.
- 3 Met dank aan de volgende studenten van het leeronderzoek 1996: Jeroen Aarts, Annick Aerts, Els Depauw, Ine Goris, Ann Kenis, Anne Poncin, Tracy Van Den Wyngaert, Elke Van Espen, Ann Van Gils, Jurgen Van Gorp, Ann Van Leemput, Florence Van Schependom en Kaat Wouters.
- 4 Michiels en ten Boom (1999) stelden recent een relatieve overrepresentatie van vrouwelijke slachtoffers (niet alleen van vrouwenhandel) vast in het tv-nieuws.

LITERATUURLIJST

- Carpentier, N., Van Hove, E., et al. (1997) *Prostitutie in Antwerpen*. Antwerpen: UIA.
- Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (1997) *Menschenhandel: Nog steeds te veel laksheid en onderschilligheid. Evaluatierapport over de evolutie en de resultaten van de bestrijding van de internationale mensenhandel*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- Commercial Sex Information Service (1998) Rights groups [WWW]. <http://www.walnet.org/csis/groups/index.html>.
- Coyote (1998) Hookers Ball [WWW]. [Http://Hookersball.com/](http://Hookersball.com/).
- De Stoop, C. (1993) *Ze zijn zo lief, meneer: Over vrouwenhandel, meisjesballetten en de Bende van de Miljardair*. Leuven: Kritak.
- English Collective of Prostitutes (1997) 'Campaigning for legal change', in G. Scrambler & A. Scrambler (eds.) *Rethinking prostitution: Purchasing sex in the 1990s*. London & New York: Routledge.
- Fairclough, N. (1992) *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1998) 'Political discourse in the media: An analytical framework', in A. Bell, Garrett, Peter (ed.) *Approaches to media discourse*. London: Blackwell.
- Foucault, M. (1984) *De wil tot weten: Geschiedenis van de seksualiteit I*. Nijmegen: SUN.
- Gans, H. (1980) *Deciding what's news: A study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek and Time*. New York: Vintage Books.
- Hall, S., Critcher, C., Jefferson, T., Clarke, J. & Roberts, B. (1978) *Policing the crisis: Mugging, the state, and law and order*. London: MacMillan.
- Howarth, D. (1998) 'Discourse theory and political analysis', in E. Scarbrough & E. Tanenbaum (eds.) *Research strategies in the social sciences*. Oxford: Oxford University Press.
- Jennes, V. (1990) 'From sex as sin to sex as work: Coyote and the reorganisation of prostitution as a social problem', *Social Problems*, 37(3): 403-420.
- Karskens, M. (1986) *Waarheid als macht: Een onderzoek naar de filosofische ontwikkeling van Michel Foucault*. Nijmegen: Stichting Te Elfder Ure.
- Knops, N. (1996) *Modellen van aids-preventie op het micro-, meso-, en macro-vlak van de samenleving*. Antwerpen: UIA.
- Laclau, E. (1988) 'Metaphor and social antagonisms', in C. Nelson & L. Grossberg (eds.) *Marxism and the interpretation of culture*. Urbana: University of Illinois.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985) *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. London: Verso.
- Mak, R. (1996) *Hepatitis B vaccinatie bij prostituees*. Gent: U.Gent.
- McQuail, D. (1987) *Mass communication theory: An introduction*. London: Sage.
- Merquior, J.G. (1988) *De filosofie van Michel Foucault*. Utrecht: Het Spectrum.
- Michielsens, M. & ten Boom, A. (1999) 'Slachtoffers op het televisienieuws', in M. Michielsens, D. Mortelmans, S. Spee & M. Billet (red.) *Bouw een vrouw: De sociale constructie van vrouwbeelden in de media*. Leuven: Acco.
- Mooij, A. (1993) *Geslachtsziekten en besmettingsangst: Een historisch-sociologische studie 1850-1990*. Amsterdam: Boom.

- O'Neill, M. (1997) 'Prostitute women now', in G. Scrambler & A. Scrambler (eds.) *Rethinking prostitution: Purchasing sex in the 1990s*. London: Routledge.
- Overall, C. (1992) 'What's wrong with prostitution? Evaluating sex work', *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 17(4): 705-724.
- Payoke (1997) 'Payoke - Asmodee in Antwerpen', in Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (ed.) *Mensenhandel: Nog steeds te veel laksheid en onderschilligheid. Evaluatierapport over de evolutie en de resultaten van de bestrijding van de internationale mensenhandel*. Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- Praats, C. (1996) 'Country report Belgium', in R. Mak (ed.) *Europap: European Intervention Projects AIDS Prevention for Prostitutes*. Gent: Academia Press.
- Reanda, L. (1991) 'Prostitution as a human rights question: Problems and prospects of United Nations action', *Human Rights Quarterly*, 13: 202-228.
- Scrambler, G. (1997) 'Conspicuous and inconspicuous sex work: The neglect of the ordinary and mundane', in G. Scrambler & A. Scrambler (eds.) *Rethinking prostitution. Purchasing sex in the 1990s*. London: Routledge.
- Servaes, J. & Tonnaer, C. (1992) *De nieuwsmarkt: Vorm en inhoud van de internationale berichtgeving*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Showstack-Sasson, A. (1982) 'A Gramsci dictionary', in A. Showstack-Sasson (ed.) *Approaches to Gramsci*. London: Writers and readers collective.
- Van der Poel, S. (1994) 'De wal keert het schip: Opkomst en ondergang van de emancipatiebeweging van prostituees', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift*, 20 (4): 51-89.
- Van Dijk, T. (1988) *News as discourse*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Van Mens, L. (1992) *Prostitutie in bedrijf: Organisatie, management en arbeidsverhoudingen in seksclubs en privé-huizen*. Delft: Eburon.
- Van Zoonen, L. (1991) 'Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn?' *De vrouwenbeweging en de media*. Amsterdam: SUA.
- Vandervorst, J. (1994) 'Prostitutie, alweer prostitutie', in CGSO (ed.) *Jaarboek Seksualiteit, Relaties en Geboorteregeling*. Gent: CGSO.
- Vanwesenbeek, I. (1991) 'Sekswerk als professionele zorgarbeid, de straat en de club', *Lover*, (1): 27-31.
- Vanwesenbeek, I. (1994) 'De subjektiviteit van het object: Prostituees en autonomie', *Tijdschrift voor Vrouwenstudies*, (27): 366-378.
- Weitzer, R. (1991) 'Prostitutes' rights in the United States: The failure of a movement', *The Sociological Quarterly*, 32(1): 23-41.
- Whore activist network (1996) Home of the whore activist [WWW]. [Http://www.whoreact.net/](http://www.whoreact.net/).

AUTEUR

Nico Carpentier is als assistent verbonden aan het Departement Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen.